

10. Ukraine detains Chinese spies tasked with stealing Neptune missile technology. *The Kyiv Independent*. 2025. URL: <http://web.archive.org/web/20260329172359/https://kyivindependent.com/ukraine-detains-2-chinese-nationals-suspected-of-spying-on-neptun-missile-technology-sbu-says-06-2025/>.

11. Про контррозвідувальну діяльність : Закон України від 26 груд. 2002 р. № 374-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#Text>.

12. Кімачук Х. М. Міжнародно-правове регулювання сфери експортного контролю товарів військового призначення та подвійного використання : випускна кваліфікаційна робота / Київський національний торговельно-економічний університет. Київ, 2019. 66 с.

Синоверський Роман Іванович,
аспірант кафедри політики
у сфері боротьби зі злочинністю
та кримінального права Карпатського
національного університету
ім. В. Стефаника

ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Захист цивільного населення в умовах збройних конфліктів є одним із ключових напрямів забезпечення національної безпеки України, що зумовлено сучасними викликами, пов'язаними з повномасштабною збройною агресією та трансформацією характеру воєнних загроз. У таких умовах безпека людини, її життя, здоров'я та основоположні права набувають статусу пріоритетної цінності державної політики.

Національна безпека визначається як стан захищеності держави від зовнішніх і внутрішніх загроз, що забезпечує стабільний розвиток і благополуччя населення [1, с. 58].

Крім того, управління національною безпекою передбачає організацію, координацію та контроль за різними аспектами безпеки, такими як оборона, економіка, правоохоронна діяльність та екологія. Важливими складовими є: розвиток національних стратегій безпеки; взаємодія з міжнародними організаціями та союзниками; створення міжвідомчих механізмів для оперативного реагування на загрози [2, с. 85].

Відповідно до п. 1 ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України» державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист:

- людини і громадянина – їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності;
- суспільства – його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку;
- держави – її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища – від надзвичайних ситуацій [3].

Зазначене свідчить, що особа, суспільство та держава визнаються самостійними об'єктами захисту, – об'єктами національної безпеки України. Крім того, затверджується ідея взаємозв'язку та взаємозалежності безпеки особи, суспільства, держави і, відповідно, передбачається взаємодія держави, суспільства й особи у сфері національної безпеки [4, с. 75–76].

Логічним продовженням такого підходу є розширене розуміння змісту національної безпеки, яке виходить за межі виключно військового компоненту та охоплює політичні, економічні, соціальні й гуманітарні аспекти. У цьому контексті забезпечення безпеки особи, суспільства і держави розглядається як комплексний процес, що передбачає баланс між різними сферами життєдіяльності та узгодження національних інтересів із реальними внутрішніми і зовнішніми загрозами. Саме така багатовимірність національної безпеки зумовлює необхідність формування стратегій, які враховують не лише силові інструменти, а й інші механізми забезпечення стабільності та розвитку держави.

Наприклад, зовнішня політика США спрямована на забезпечення військової переваги як ключового елемента гарантування національних інтересів, проте важливо розуміти, що національна безпека США не обов'язково зводиться до військової безпеки. Стратегія національної безпеки формується на основі оцінювання національних цінностей в контексті міжнародної обстановки [5, с. 50–53].

Досвід, набутий США, застосовується провідними країнами світу під час формування власних систем захисту від внутрішніх та зовнішніх загроз. Цей досвід має актуальне значення на сучасному етапі розвитку суспільних відносин у цій області. Використання американського досвіду у функціонуванні державної політики у сфері національної безпеки також є важливим для нашої держави, особливо в умовах воєнного конфлікту росії проти України [6, с. 76].

Правовою основою захисту цивільного населення виступають норми міжнародного гуманітарного права, зокрема принципи

розрізнення, пропорційності та військової необхідності. Їх імплементація в національне законодавство України є необхідною умовою забезпечення належного рівня правового захисту цивільних осіб. Водночас важливим є не лише нормативне закріплення таких положень, а й ефективне їх застосування у практичній діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони.

Особливе значення має інституційний аспект, який передбачає належне функціонування органів державної влади, правоохоронних органів, Збройних Сил України та системи цивільного захисту. Координація їх діяльності, чітке розмежування повноважень і відповідальності, а також взаємодія з міжнародними організаціями є необхідними передумовами ефективного захисту цивільного населення.

В умовах воєнного стану особливої актуальності набуває необхідність формування комплексної державної політики у сфері захисту цивільного населення. Прийняття відповідних стратегічних документів, спрямованих на інтеграцію міжнародних стандартів, посилення інституційної спроможності та розвиток превентивних механізмів, є важливим кроком на шляху до зміцнення національної безпеки України.

До початку повномасштабного вторгнення розроблено проєкт Указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» «Про Національну стратегію із захисту цивільного населення у збройних конфліктах на період до 2030 року». Його метою було запобігання та мінімізація шкоди цивільному населенню, що постраждало від збройних конфліктів та від застосування сили до нього, шляхом запровадження узгодженого, послідовного, скоординованого та комплексного підходу до захисту цивільного населення у діяльності всіх державних органів України задля захисту прав і свобод людини в умовах збройних конфліктів. Зазначена стратегія мала на меті об'єднання всіх напрямів роботи, за допомогою яких Україна забезпечує всеохоплюючий захист цивільного населення відповідно до міжнародних стандартів та запровадження системного підходу із запобігання та мінімізації шкоди цивільному населенню під час збройних конфліктів і надалі – створення в Україні ефективного (доступного, зрозумілого, передбачуваного) механізму реалізації та захисту прав і свобод людини в умовах збройних конфліктів [7].

Проте проєкт Національної стратегії захисту цивільного населення не був своєчасно доведений до стадії затвердження як окремий завершений стратегічний документ, внаслідок декількох причин:

1. Зміни безпекового стану після широкомасштабного вторгнення РФ на територію України 2022 року. Після початку повномасштабної війни пріоритети державної політики суттєво

змінювалися. Значна частина стратегічних документів була переглянута або інтегрована в ширші акти (зокрема у сфері національної безпеки, оборони та цивільного захисту). У таких умовах окремі проекти могли втратити актуальну редакцію або потребували глибокого оновлення.

2. Дублювання та інтеграції з іншими стратегіями. Питання захисту цивільного населення частково охоплюються: документами у сфері національної безпеки; політикою цивільного захисту; актами щодо дотримання міжнародного гуманітарного права.

3. Складність міжвідомчого узгодження. Реалізація такої стратегії потребує участі великої кількості суб'єктів (ЗСУ, МВС, СБУ, органи цивільного захисту, місцева влада). Узгодження повноважень, відповідальності та механізмів взаємодії є складним і тривалим процесом.

4. Необхідності адаптації до міжнародних стандартів і практики війни. Після 2022 року з'явилась потреба переглянути підходи з урахуванням реального досвіду ведення війни, масованих атак на цивільну інфраструктуру, нових типів загроз. Старі проектні положення могли вже не відповідати практичним викликам.

5. Пріоритет оперативних рішень над стратегічними документами. В умовах воєнного стану держава часто діє через оперативні рішення (постанови, накази, рішення РНБО), а не через довгострокові стратегії, що потребують тривалого впровадження.

Проте вважаємо, що в сучасних умовах збройної агресії прийняття Національної стратегії захисту цивільного населення у збройних конфліктах сприяло б формуванню цілісної та узгодженої державної політики у цій сфері. Зокрема, такий документ забезпечив би систематизацію наявних нормативно-правових та організаційних механізмів захисту цивільних осіб, усунення прогалин у правовому регулюванні та підвищення рівня координації між суб'єктами сектору безпеки і оборони.

Крім того, прийняття стратегії дозволило б посилити превентивну складову державної діяльності, орієнтовану на мінімізацію ризиків заподіяння шкоди цивільному населенню ще на етапі планування та здійснення військових операцій. Вона також сприяла б імплементації міжнародних стандартів міжнародного гуманітарного права у національну практику, що є особливо актуальним у контексті притягнення винних до відповідальності за воєнні кримінальні правопорушення.

Важливим аспектом є й те, що така стратегія могла б стати ефективним інструментом загально-соціального запобігання злочинності, оскільки передбачала б комплекс заходів, спрямованих на усунення причин і умов вчинення воєнних злочинів, підвищення рівня

правової культури, розвиток системи навчання військовослужбовців та вдосконалення механізмів моніторингу й документування правопорушень.

Прийняття відповідної стратегії в сучасних реаліях сприяло б не лише підвищенню рівня захисту цивільного населення, а й зміцненню інституційної спроможності держави, підвищенню ефективності кримінально-правової політики та наближенню України до міжнародних стандартів у сфері забезпечення прав людини під час збройних конфліктів.

Отже, національна безпека в сучасному розумінні виходить за межі суто військового виміру й охоплює гуманітарний компонент, складовою якого є захист цивільного населення. Це передбачає створення ефективної системи запобігання загрозам, мінімізації шкоди та відновлення порушених прав осіб, які постраждали внаслідок збройного конфлікту. Такий підхід відповідає концепції «людиноцентричної безпеки», яка поступово утверджується в міжнародній та національній практиці.

Список використаних джерел

1. Тимошенко І. І. Міжнародне співробітництво у забезпеченні національної безпеки в умовах глобальних загроз. *Збірник наукових праць з безпеки*. 2022. № 11 (1). С. 58–69.
2. Богуславський В. Сучасні підходи до управління національною безпекою в умовах глобальних загроз. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матер. IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 21 бер. 2025 р.) ; у 2-х ч. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. Ч. I. С. 85–86.
3. Про національну безпеку України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
4. Новицький Г. Щодо об'єктів національної безпеки України. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матер. IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 21 бер. 2025 р.) ; у 2-х ч. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. Ч. I. С. 73–76.
5. Бартенев В. І. «Стратегія національної безпеки США» 2015 року: від всеосяжного до селективного залучення та стримування. *Шляхи до миру та безпеки*. 2015. № 1 (48). С. 48–66.
6. Івасюк І. Г. Міжнародні стандарти вдосконалення державної політики у сфері національної безпеки. *Право та державне управління*. 2024. № 1. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.1.10>.
7. Проект Указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Національну стратегію із захисту цивільного населення у збройних конфліктах на період до 2030 року». URL: https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza/proekt-ukazu-prezidenta-ukraini-pro-rishennya-radi-nacziionalnoi-bezpeki-i-oboroni-ukraini?utm_source=chatgpt.com